

Waarnemingen
bij
de Grote bonte specht
en
de Groene specht

Spechten kan men bijna overal ter wereld aantreffen. Alleen in Australië en op Madagaskar zal men ze tevergeefs zoeken. In totaal zijn er ongeveer 200 soorten bekend. Lang niet alle soorten zijn gebonden aan bossen, zoals algemeen wordt verondersteld. Enkele leven zelfs in de woestijn en hakken gaten in hoge cactussen. Ook het Nederlandse faunagebied herbergt een aantal soorten spechten, in totaal 6, waarvan er 3 zeldzaam tot zeer zeldzaam zijn. Tot deze laatste groep behoren de Grijskopspecht, vroeger ook wel Kleine groene specht en Grauwe specht genoemd, de Kleine bonte specht en de Middelste bonte specht. Algemener zijn daarentegen de Groene specht, de Grote bonte specht en plaatselijk de Zwarte specht. Laatstgenoemde soort behoort pas sinds kort tot onze avifauna. Rond 1915 gelukte het deze van Oost-Europa afkomstige specht vaste voet in Nederland te krijgen (in Twente) en sindsdien heeft hij zich steeds verder naar het westen uitgebreid. Hij gedijt in ons land uitstekend. Zeldzaam is hij dan ook zeker niet, vooral niet in 't midden en zuiden.

Ik ben al enige tijd in de gelegenheid, spechten bij hun activiteiten te observeren, nl. in een voor het publiek afgesloten gedeelte van Voorne's kustgebied waarover ik in 'Natura' van maart 1972 vertelde. Het is een betrekkelijk klein stuk duinterrein van enkele tientallen hectaren; dat grotendeels begroeid is met hoge loof- en naaldbomen. Daarnaast is er ook een gedeelte met laag struikgewas o.a. Duindoorn en een heuvelig en zandig gedeelte zonder of met zeer lage begroeiing. Dit afgebakende stukje duinlandschap ligt te midden van Voorne's kustgebied en wordt nagenoeg aan alle zijden ingesloten door uitgestrekte terreinen met uiteenlopende vegetatie, vooral struiken en bomen.

Ik heb hier slechts twee soorten spechten kunnen gadeslaan en wel de Groene specht waarvan één paartje aanwezig was, en de met verschillende paartjes vertegenwoordigde Grote bonte specht.

Menigeen van ons heeft bij een boswandeling weleens het doordringende geroffel van de Grote bonte specht gehoord. Hij maakt dit geluid door met zijn zeer krachtige snavel op een boomtak te hameren. Dat gaat zo snel in z'n werk, dat met het blote oog niet vast te stellen valt hoe vaak hij de snavel tegen het hout slaat.

Het roffelen of trommelen heeft niets met voedselzoeken of nestbouw te maken, doch met de voortplanting en de afbakening van een territorium. In het voorjaar zwerft de mannelijke vogel rusteloos door zijn gebied en roffelt driftig op allerlei takken. Op deze wijze tracht hij een vrouwtje er toe te bewegen zich bij hem te voegen en gezamenlijk aan het uithakken van een nestholte te beginnen. Daarnaast is roffelen ook vaak een uitlaat-

klep voor opgehoopte energie. Dit geschiedt onder andere bij het horen of zien van een rivaal. De Grote bonte specht, die zijn eigen territorium doorkruist, zal bij het horen van een soortgenoot in het aangrenzende territorium agressief gestemd raken en naar de rand van zijn gebied vliegen om dit te verdedigen. Ontmoet hij z'n buurman daar echter niet, doordat deze wegvliegt en zich op het midden van zijn eigen territorium terugtrekt, dan zal onze bontgekleurde vriend zijn opgehoopte agressie afreageren door zeer krachtig en snel op een tak te roffelen.

Op een warme middag in het voorjaar kon ik, verdekt opgesteld achter enige struiken, een territoriumconflict tussen twee Grote bonte spechten gadeslaan. Waarschijnlijk had één van hen zich op het terrein van de ander gewaagd, want hij werd agressief bejegend en ging op de vlucht. De achtervolger vloog luid roepend achter hem aan en kwam daarbij op zijn beurt in het territorium van zijn opponent. Bij beide vogels trad een opvallende stemmingsverandering op. In het algemeen geldt: bij een achtervolgende vogel zal de aanvalsdwang steeds minder worden naarmate hij zich verder van het midden van zijn territorium verwijderd, terwijl de vluchtdwang toeneemt. Bij een verjaagde vogel, een indringer dus, is dat juist andersom. De vluchtdwang zal bij het binnenvliegen van zijn eigen terrein afnemen en de agressie toenemen. Op een bepaald ogenblik zal de aanvalsdwang tot aanvallen die van vluchten zelfs gaan overheersen. Vanuit mijn waarnemingspost was dat goed te volgen. Toen de achtervolgde vogel namelijk genaderd was tot vlak bij een hoge boomtop, die kennelijk tot zijn territorium behoorde, draaide hij zich plotseling om en vloog luid roepend achter de aanvankelijk agressief gestemde soortgenoot aan. Dit wederzijds achtervolgen herhaalde zich nog enkele keren, waarbij de dieren zeer luidruchtig waren. Op die manier wordt, zonder dat het tot een werkelijk gevecht komt, bepaald waar ongeveer de grens tussen beide territoria ligt.

Spechten hakken aan het begin van de paartijd een nestholte in een boom. Soms gebruiken ze echter ook wel de woning van het vorige jaar. De verschillende aangetroffen nesten van de Grote bonte specht waren in nog gezond hout uitgehakt, behalve in één geval, waarbij een dode berk was uitgekozen. De Groene specht daarentegen had een drietal gaten in een geheel vermolmd boom gebeiteld. Alvorens met hakken te beginnen, worden er een aantal 'proefboringen' uitgevoerd. Vooral de Groene specht doet dat, omdat zijn snavel niet zo sterk is. Aan de resonantie kan hij bepalen of een boom voor een nestholte geschikt is. Vele bomen vertonen de sporen van dergelijke probeersels.

Ik had het geluk van zeer nabij een Grote bonte specht te kunnen observeren bij het uithakken van een dergelijke tijdelijke verblijfplaats. Zittend tegen de stam van een beuk, op een hoogte van ca 4 meter, hakte hij energiek in het harde hout. Hierbij steunde hij op z'n stugge staartveren, terwijl hij zich met zijn scherpe klauwen vasthield. In het begin, toen de later iets oplopende nestingang nog slechts enkele centimeters diep was, vlogen de wigvormige spaanders in het rond. Na slechts enkele seconden te hebben gehakt, stopte de vogel telkens even, keek met draaiende kop naar links en naar rechts of er gevaar dreigde, en ging dan weer verder met zijn werkzaamheden.

Mannetje en vrouwtje, die moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn, werken beide aan de nestholte. Ik heb echter de indruk dat manlief het leeuwendeel van het werk doet. Aanvankelijk werd er van buitenaf gehakt. Toen het gat evenwel al vrij ver gevorderd was, moest de vogel zich grotendeels in de nestingang begeven, waarbij alleen de rode onderzijde van z'n staart nog zichtbaar bleef. Op zo'n ogenblik kon hij natuurlijk zijn omgeving niet in de gaten houden en ik maakte daar gebruik van door telkens een schuilplaats dichterbij te zoeken, opdat ik nog beter z'n werkzaamheden kon volgen. Slechts dof geroffel in het inwendige van de stam verraadde nog de activiteit van de snavel. Na

enkele perioden van hakken kwam de vogel dan tevoorschijn met een snavel vol spaanders, die hij met een zijwaartse slingerbeweging van zijn kop van zich afgooide. In een bepaald stadium van de nestbouw werkte de specht vanaf de binnenkant aan zijn nest. Na een dag of 9 à 10 was de nestholte klaar.

Het was opvallend dat zoveel oude spechtenesten in gebruik waren bij spreeuwen. In één geval vormde een dergelijke holte zelfs de woning van een kolonie mieren. De ingang van dit onderkomen lag op een hoogte van 1.40 m.

Als men een specht zo intensief ziet hakken, kan men zich afvragen hoe het komt dat schedel én hersens tegen dit geweld zijn opgewassen. Dat komt doordat bij spechten, in tegenstelling tot bij andere vogels, snavel en schedeldak niet onbeweeglijk met elkaar verbonden zijn, doch door middel van kraakbeenverbindingen welke een zekere mate van flexibiliteit bezitten, waardoor de schok van een snavelstoot gebroken kan worden.

De Groene specht is veel schuwer dan zijn Grote bonte familielid. Het is uitermate moeilijk deze vogel onopgemerkt te benaderen. Voortdurend is het dier op zijn hoede en houdt het de omgeving nauwlettend in het oog. Een brekend takje is al voldoende om hem in golvende vlucht te doen wegvliegen. Dat is bij de Grote bonte specht anders. Zodra deze een geluid hoort, dat normaal in het bos niet thuishoort, verplaatst hij zich met korte sprongetjes naar de andere kant van de stam. De vogel zorgt er altijd voor, dat de stam tussen hem en de geluidsbron blijft. Een voorbijganger zal zijn aanwezigheid dan ook niet bespeuren, doordat de vogel onzichtbaar blijft door rondom de stam te hippen. Uiteindelijk zal hij weer op zijn uitgangspunt belanden en zijn onderbroken werkzaamheden voortzetten.

Het is verbazingwekkend te zien hoe snel spechten zich langs ruwe boomstammen kunnen verplaatsen, niet alleen omhoog maar ook naar beneden. Bij het naar boven klimmen maken spechten korte sprongetjes, waarbij zij min of meer op hun staartveren veren. Het is nog niet geheel duidelijk of een specht bij de opwaartse sprong beide poten gelijktijdig verplaatst - en dus geheel los van de stam komt - of dat hij zijn poten kort en snel na elkaar verplaatst.

De Bonte specht klimt niet altijd in een rechte lijn, maar vaak ook spiraalsgewijs. Bij het observeren door een kijker moet men daar wel rekening mee houden, daar men anders de vogel zó uit het oog verliest. Telkens verdwijnt hij achter de stam en komt 1 à 1,50 m hoger weer tevoorschijn.

De Groene specht heb ik kunnen bewonderen bij de afdaling. Hij doet dat zeer snel en met korte achterwaartse sprongetjes. Zijn kop is dus omhoog gericht. Vóór de daalsprong buigt hij telkens zijn bovenlichaam naar voren, naar de stam toe. Het dalen ging in een rechte lijn en wel zo snel, dat ik niet heb kunnen vaststellen of de vogel daarbij ook gebruik maakt van z'n snavel. Het had er echter alle schijn van.

Spechten zijn standvogels, d.w.z. dat ze zich het gehele jaar door op dezelfde plaats ophouden. Hun voedsel varieert daarom met de seizoenen. In zomer en herfst eten zij hoofdzakelijk insecten, terwijl ze in winter en voorjaar vnl. plantaardige kost tot zich nemen.

De Grote bonte specht boort 's zomers met zijn snavel in de schors van bomen op zoek naar kevers en larven. Zodra hij een larve heeft opgespoord, hamert hij krachtig in het hout om dieper de gang te kunnen binnendringen, steekt vervolgens vliegensvlug zijn vangtong naar binnen, spiest het slachtoffer aan de van weerhaakjes voorziene punt en trekt het naar buiten. Dat de vogel bij het zoeken systematisch tewerk gaat, moge blijken

Foto 1

uit de foto van een dennestam. De boorgaatjes liggen telkens 2 à 3 cm van elkaar, zijn op enkele uitzonderingen na niet dieper dan de schorslaag en liggen op sommige gedeelten recht onder elkaar (Foto 1).

In de winter voedt de bonte specht zich met sparre- en dennezaden. Om de zaadjes uit een denneappel te kunnen halen, maakt hij gebruik van een speciale techniek. Zoals een zanglijster een steen als aanbeeld gebruikt om slakkehuisjes kapot te slaan, zo gebruikt de bonte specht een geschikte plek in een boom om er een denneappel in vast te klemmen. Is hem dat gelukt, dan hakt hij er met zijn snavel op los en bemachtigt aldus de zaden. Zo'n plek in een boom waar noten en denneappels bewerkt worden, noemt men een 'spechtensmidse'. Een smidse blijft vaak lange tijd in gebruik, zodat de grond aan de voet van de stam na verloop van tijd bezaaid is met afgekloven denneappels. Men kan een spechtensmidse door dergelijke voedselresten gemakkelijk ontdekken. Enkele tientallen smidsen heb ik in mijn observatiegebied aangetroffen en *altijd* in de vork van twee takken, zoals weergegeven op Foto 2. De smidsen bevonden zich op allerlei hoogten (tussen 25 cm en 7 à 8 m) en werden in alle gevallen gebruikt om denneappels open te hakken.

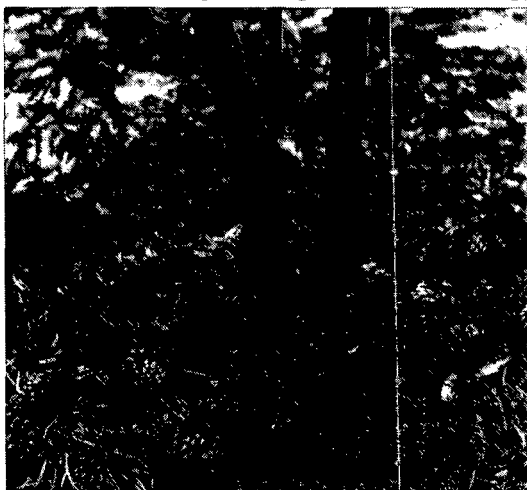

Foto 2

Dat de Grote bonte specht ook nog ander dan natuurlijk voedsel tot zich neemt, moge blijken uit de volgende waarneming. Bij een boerderij, ongeveer 100 m verwijderd van het afgebakende stuk duinterrein, stond een voederhuisje op een hoge paal. De gehele dag waren mussen en spreeuwen druk in de weer om een deel van het door de regen week geworden brood te bemachtigen. Plotseling kwam een Grote bonte specht aangevlogen, ging in een boom vlakbij het voederhuisje zitten, riep enkele malen opgewonden *kie-kie-kie-kie-kie*, daalde vervolgens af naar het huisje (de daar aanwezige vogels stoven verschrikt uit elkaar) en vloog met een flinke korst brood in z'n snavel terug naar de bosrand. Korte tijd later verscheen hij opnieuw en de handeling herhaalde zich. Verschillende dagen achtereen heb ik dit waargenomen. Of het elke keer dezelfde vogel betroof, is mij echter onbekend.

Groene spechten zoeken hun voedsel meestal op de grond. Mieren vormen in de zomer hun hoofdvoedsel. Met hun lange kleverige tong likken ze de nijvere insecten en hun poppen op. Last van het mierzuur hebben ze ogenschijnlijk niet. 's Winters voeden ze zich met bessen en vruchten. Deze spechtsoort is zoals gezegd uiterst schuw en men hoort hem dan ook meer dan dat men hem ziet. Het geluid dat hij maakt is zeer sterk en klinkt ver door het bos. Mannetjes laten een 'lachend' en versnellend *kjuu-kjuu-kjuu-kjuu* horen.

*Foto pag. 72: A. Smit,
overige van de schrijver*

Adres van de schrijver:

N.B. In een der volgende nummers publiceren wij enkele reacties op het spechten-artikel van A. Smit in *Natura* van januari 1973, waarop het thans opgenomen stuk van de heer Zwijnenberg een fraaie aanvulling vormt. Komen ook hierover nog brieven, dan komt alles tegelijk aan de beurt.

Redactie

Waarnemingen waarover men zich verheugt

Een verhaal van ons erelid Dr Fop. I. Brouwer in zijn zondagmorgenpraatje van enkele weken geleden bracht mij ineens in herinnering dat ik nog data moest hebben van de verharing en verkleuring van een Hermelijn in het najaar. Na enig zoeken heb ik ze gevonden en het leek mij wel aardig, ze eens in ons maandblad te publiceren.

Eind augustus 1963 kreeg ik een Hermelijn, die in dat zelfde jaar geboren was. Hij was als nestjong terechtkomen bij een vriend en die had hem, aanvankelijk met melk, later met vlees, ei en wat brood opgefokt. Hij was niet erg tam en kon bijvoorbeeld niet worden aangeraakt, wat ons enkele jaren daarvoor met een jonge Bunzing wel gelukte. Hij zag er perfect uit, at goed en groeide zichtbaar.

In de tweede helft van oktober begon hij erg vaal te worden. We gaven hem op zijn vlees wat dog-o-san, dat wij ook aan onze honden voerden. De vaalheid bleef echter en het hele dier begon er wat verpieterd uit te zien. Op 15 november viel het mij op dat de staart, vlak voor de zwarte punt, een witte ring vertoonde. De rest van de vacht bleef nog even vaal als tevoren. In de daarop volgende dagen breidde de witte vlek zich uit in de richting van het lichaam en omstreeks 20 november vertoonden zich op buik en borst witte partijen, die van dag tot dag groter werden. Op 26 november namen we voor het eerst ook duidelijk wit waar in de nog steeds vaalbruine beharing van de kop. Intussen waren ook de voeten helemaal wit geworden. Vanaf dat moment ging het wit worden heel snel en het dier begon er door de dichtere vacht ook veel dikker en beter uit te zien. Op 2 december was hij eigenlijk wit met slechts hier en daar nog wat bruin, vooral op de kop. Op Sinterklaasdag vertoonde de witte kop nog een klein bruin masker, midden over de rug liep nog een smal bruin lijntje en ook aan de staartwortel en op de dijen was nog iets bruins te zien. Een week later, op 12 december, was hij op de zwarte staartpunt na helemaal wit.

We hebben hem daarna nog een poosje gehouden maar tenslotte hem bij zacht weer de vrijheid hergeven. Ik kan helaas over het bruin worden in het voorjaar niets vertellen.